

Miha Pintarič

Foto: Andrej Stražar

Kdo bo ukradel naslednjo revolucijo?

Zgornji domislek ni zrasel na mojem zeljniku, pač pa sem ga prebral v obliki grafita na neki ljubljanski fasadi, kje in na kateri, tega se pri najboljši volji ne spomnim več (a bila je stara, hvalabogu). Vprašanje je seveda retorično, kar pomeni, sicer ne kot običajno, da je odgovor v njem, temveč da ga niti ne predvideva, bodisi zato, ker ga ni, bodisi zato, ker ga ne vemo. Zelo prefinjeno sugestivno sporočilo vprašanja pa je predvideno dejstvo, da bo naslednja revolucija ukradena kot vse dosedanje. To je namreč afirmativno bistvo vprašanja, ne pa, *kdo* bo njen nesojeni tat.

“Revolucija” je kot “revolver”. Je pri miru in se obenem okrog nečesa vrti. Etimološko sta si besedi podobni. Tisti, ki jo ukrade, jo privede nazaj, na isto mesto, od koder se je podala v gibanje. Kakor bi konjski tat s konjem vred ukradel tudi konjušnico oziroma konjski hlev, kamor bi lahko spraval ukradeno žival, ko ne bi več na pol nora bezljala po ulicah. Kajti uspešno ukradena revolucija je samo še zasebna reč in nima več splošne veljave, četudi ima – še kakšen! – vsesplošen vpliv. Najprej pa je treba ukrasti ime, besedo.

De revolutionibus orbium caelestium je naslov Kopernikovega dela, v katerem je v 16. stoletju postavil na glavo našo oziroma srednjeveško percepcijo vesolja. V naslovu je beseda “revolutio”, kar bi sicer lahko prevedli z “revolucija”, vendar bi morali pri tem vedeti, kaj govorimo. Nikakor ne gre za kako “revolucijo”, ki gleda v prihodnost, temveč za “kroženje” nebesnih teles in za njihove medsebojne relacije, ki jih je avtor pač postavil na nov način, to pa je storil tako, da je gledal v preteklost, ne v prihodnost. Prebral je dotlej zanemarjane pitagorejce, ki so verjeli, da je v sredini sistema Sonce, ne Zemlja, in je pri tem tudi ostal. (Ljudje živimo od poenostavitve, kar precej jih je tudi v tem besedilu, Kopernik naj mi odpusti vsaj tole.)

“Kroženje, vrtenje” pomeni, da se kaka vrteča stvar kdaj lahko tudi “odvrti” in ustavi. Ker je čas povezan z nebesnimi telesi in kot tak ravno

tako kroži, se bo nekoč verjetno ustavil tudi on. Nekdaj pa je to veljalo najprej za “čase”, dobe ali obdobja, kakor so jih imenovali (po latinsko “tempora”, po francosko “les temps”). In kadar so želeli povedati, da je nekaj (ideja, navada, raba, beseda ipd.) anahronistično in že zdavnaj “za časom”, so dejali, da to spada v “temps revolus”, v čase, ki so prešli. *Revolutio* torej ne kaže v bodočnost in v napredek, temveč je zazrta v preteklost in nima idejnega stika niti s sedanjostjo, nič več od kmečkih puntov, kjer je šlo za “staro”, ne za novo pravdo.

Besedo so torej ukradli zvezdogledom, nanaša pa se bolj na tisto, česar naj ne bi več bilo, kakor na tisto, kar bo. S slednjim ima namreč vsak svoje račune, glede preteklosti pa so si ljudje bolj edini, še posebej tisti, ki so “revolucionarno” razpoloženi. “Revolucija” torej pomeni najprej in predvsem, da je treba počistiti s tistim, kar je bilo in je, preden se začne misliti na nóvo (in na nòvo, kar je bistveno težje). Izraz ni vizionarski, kot je, na primer, napredek, temveč je mesarski. Prav zato se “revolucija” dosledno znajde v družbi izrazov, kot so “napredek, razvoj, boljši jutri” in podobne varljive floskule (človek bi pomislil, da gleda alegorični teater Huga von Hofmannsthal ali pa kar srednjeveški izvirnik).

* * *

Za prvo revolucijo moderne dobe, in tudi nasploh, imamo lahko (ali tudi ne) puritansko Cromwellovo iz 17. stoletja. To je z glavo plačal predvsem Karel I. Vendar s Karlom Cromwell ni obglavil monarhije, temveč le osebo monarha. Njegova revolucija je imela več značilnosti verskih vojn kot podobnosti s pravo revolucijo. Verskih vojn, kakršne so divjale v Franciji med letoma 1562 in 1598, niso pa bile prihranjene niti Nemčiji in ostalim evropskim deželam. Verske vojne so na nasprotni strani idejnega diapazona kakor revolucije. Res je bila v Angliji monarhija kmalu restavrirana in je preživela do današnjih dni. Francozi so se revolucije lotili več kot sto let pozneje, vendar bistveno temeljiteje. Sicer pa so bili vanjo tudi potisnjeni drugače kot Angleži, *caveant consules!*, mnogi so bili namreč lačni. Angleži so lakoto izvozili na Irsko – Swiftov *Modest Proposal* je še danes primer igranega cinizma in ironije na račun neurejenega problema lakote –, v Franciji pa so fevdalne meje in muhavost fevdnih gospodov povzročile resnično lakoto, ki so jo ljudje še težje prenašali, ker so vedeli, da je le malo stran, pod drugo “lokalno oblastjo”, hrane dovolj. Lačni nimajo smisla za humor.

Francozi so dokaz, da revolucijo vedno nekdo ukrade. Običajno to uspe najbolj brezobzirnemu in brutalnemu, ki nima pomislekov in se znebi vseh in vsakogar, ki bi mu utegnili biti na poti, najprej pa prijatelj in

somišljenikov. To vlogo so v Franciji odigrali jakobinci. Med njihovim terorjem je izginilo na tisoče ljudi, moških, žensk, ob vendejskem uporju pa tudi otrok oziroma celih družin. Giljotino naj bi izumili za humanejše usmrtnice, ja, kakopak, dr. Guillotin je morda že imel to v mislih, šlo je pa bolj za učinkovitost, eksekucije naj bi namreč potekale hitro in brez zapletov, saj se nikdar ne ve, kdaj se jih bo množica naveličala in bo začela, o, groza, vpiti drugače. Ukradena revolucija je izgubljena revolucija, revolucija padlih idealov in umazane zgodovine. Škoda je nepopravljiva. Francozi so jo "popravljali" še stoletje po revoluciji, brez uspeha: 1830., pa 1848. skupaj z vso Evropo, pa 1871. ob izdatni pomoči Prusov (komuna v Parizu, lepo vas prosim, raje Pruse). Seveda je šlo za idejno zelo različno navdahnjena gibanja, toda temeljno nezadovoljstvo je bilo skupno vsem. Temeljno nezadovoljstvo, ki je prvič priplavalo na površino kolektivne zavesti tako, da je pogledalo naprej, ne nazaj, leta 1789. A tudi z revolucijo ljudje niso bili zadovoljni.

Madame de Staël je v svojem delu *De l'Allemagne (O Nemčiji)* v bistvu zagovarjala nemški narodni značaj, vendar na način, ki bi nam bil danes malce tuj. Nemci da so romantiki, je pisala, in – pod vplivom Montesquieuja in njegovega dela *De l'esprit des lois (O duhu zakonov)* – razlagala, da gre to na račun podnebja oziroma vremena (medtem jo je največji tedanji romantik, Korzičan in Mediteranec, Napoleon, nagnal iz Pariza). Če sonca nimaš, si ga moraš umišljati, z njim pa še vse drugo, toploto, svetlobo, pa vse, kar zraste iz zemlje in česar tam na severu ni v izobilju. Kaj je torej Napoleon šel iskat tja v ledeno Rusijo? Biti romantik le ni tako preprosto. Gotovo je to stvar nekega "temeljnega nezadovoljstva", tako pri posamezniku kakor pri množici, le da posameznik, kakor Ludvik II. Bavarski ali Conradovi literarni junaki, pred množico skuša pobegniti, "romantična" množica – in ni je hujše, kot je takšna – pa mu sledi na vsakem koraku in ga iz same ljubezni prej ko slej pokonča.

Romantiki naj bi ljubili lepoto. To je eno najbolj zgrešenih prepričanj v zvezi z romantiko. Romantik ljubi tisto, kar se mu zdi lepo, v bistvu pa ga predvsem fascinira, zapelje ga in odveže vsega lastnega, da se lahko kot jesihar dere "Križaj ga!" ali "À mort!" ali "Sieg heil!", in pri tem ne občuti niti trohice slabe vesti. Kajti sam sebi je pretežko breme, zato se odloži na ramena nekoga, ki mu obljublja, da ga bo nosil, ne ve pa, da ga bo ta za prvim vogalom stresel z ramen v blato (kamor konec koncev tudi sodi). Ko odloži svoje breme in sprejme nase del splošnega, ta je enak za vsakogar, ki pride zraven, ko se torej včlani v politično stranko ali v nogometni oziroma navijaški klub, ko postane aktivni član kakšne agresivne veroizpovedi ali se solidarizira z nasilnimi strujami v lastnem narodu in

postane nacionalist, se počuti izpolnjenega s strastjo, ki je zelo daleč od lepega, le da on tega ne vidi, ker ima pač slepo pego na nepravem mestu. Zato je njegova strast – strast do grdega. Resnični romantiki so sublimni in so tiho. Množice se v resnici boje kot hudič križa, za razliko od Hugojevega prepričanja, da veliki duhovi množici pravzaprav pripadajo. In svet zanje sploh nikdar ne izve.

* * *

V srednjem veku so križarske vojne, med drugim, izumili zato, da bi se rešili odvečnih vitezov, ki so se množili sorazmerno s politiko razdedinjevanja, kakršno so v izogib drobljenju fevdalne posesti, in s tem moči, udejanjali fevdalci, po katerih so dedovali le prvorojenci, ostali so se morali pač znajti sami. Tudi v strelskih jarkih prve svetovne vojne je umiralo revolucionarno razpoloženje, ki se je s svojo borbenostjo namesto internacionalističnim proletarskim idealom moralo udinjati nacionalnemu kapitalu. Prva svetovna vojna je namreč prav to, poleg vsega drugega, namreč zgodba o še eni ukradeni revoluciji. Tedaj so jo ukradli preventivno, še preden se je začela. Izjema je bila Rusija. Tam je prišlo do izvedbe “popolnega” modela revolucije, najprej meščanske, ki so jo ukradli proletarci, proletarsko revolucijo pa posamezniki, ki so ves čas tako in tako stali za njimi. Sifilitični Lenin, ki je nekoč menda rekel, da mu pomeni spolni akt približno toliko, kakor spiti kozarec vode, čeprav ga je stal življenje, je vedel, koga se je treba po njegovi smrti najbolj bati: največjega tatu vseh časov, ki ni pil vode, ampak kri. Ko je umrl on, je bilo le še vprašanje časa, kdaj se bo revolucija vrnila v izhodiščno točko. Vračanje je trajalo nekaj generacij, vse skupaj pa toliko, kolikor je trajala revolucija do konca njegove oblasti (vladal je med letoma 1941 in 1953, njegov moto “*Homo sum. Totum humani a me alienum puto*” pa bo z rdečimi črkami vpisan med tisto, česar človeštvo nikoli ne bi smelo pozabiti). Če bi zavezniki med prvo svetovno vojno predvideli, kaj se bo zgodilo na vzhodu, bi se nedvomno dogovorili s silami osi in do vojne morda niti ne bi prišlo. Tako pa se z Rusijo niso imeli časa ukvarjati. No, če pomislimo, da je bila prva svetovna vojna nekakšna varovalka in obramba pred revolucijami na zahodu, potem je do nje pač moralo priti. Ukradla je torej revolucijo na zahodu, na vzhodu pa je revolucija “ukradla” njo. Po sedmih desetletjih so jo tatovi in skesanci pripeljali tja, kjer je danes, v konjski hlev.

* * *

Tudi v Nemčiji so bile razmere takšne, da bi lahko dale misliti. Hitler je KP Nemčije pregazil, najprej na volitvah, nato še fizično. Če bi prišla

na oblast KP, bi se zgodila “legitimna” revolucija, kakor se je namesto nje zgodil “legitimni” diktator. Največjega zla, kar ga je dotlej videl svet in ki so ga poznali, so se očitno bolj bali kot neznanega. Zahod je pustil Hitlerja pri miru, dokler ni bilo prepozno. Zakaj? Še danes ni jasno. Tudi Hitler je bil tat revolucije, doslej pa gotovo edini, v primerjavi s katerim bi Zahod, če bi bilo spet treba, raje izbral revolucijo. Tatičev kakor *duceja* Mussolinija, *caudilla* Franca in podobnih ne bi omenjali. Očitno pa sta vrsti tatov dve, namreč eni na krilih revolucije poletijo nekam, kamor revolucija sama ni mislila in ne bi šla, drugi ji krila polomijo in jo potep-tajo v blato, sami pa se vzdignejo na njeno mesto.

Tudi mi smo pretrpeli svoje, vsak na svoj način. Goli otok seveda ni primerljiv s pomanjkanjem kave in banan, zato tisti, ki so bili na prvem, ne morejo pozabiti zla revolucije, tisti, ki se jim je zgodilo samo drugo in med katere spadam tudi sam, pa jo lahko kaj hitro pozabijo in se z nostalgijo spominjajo časov, v katerih so bili še mladi in ki so bili nedvomno lepi predvsem zato. Kajti če bi se ti časi vrnil, ne bi bili niti malo lepi. Sicer pa je revoluciji tudi v našem primeru priskočila na pomoč vojna. Ob obrambi proti okupatorju ali pod njeno krinko, kakor kdaj, so komunisti ukradli tako imenovani narodnoosvobodilni boj izpod okrilja OF (nekdaj “ljudska” fronta) ali, še boljše, ukradli so kar OF samo. Revolucija je bila tako samoumevna, kakor to, da so bili Nemci sovražniki. Kdor se dotlej ni uspel ali mogel naučiti samoumevnosti, je to nesposobnost plačal z glavo, če je imel srečo, pa z begom nekam na drugi konec sveta, kamor revolucija ni segla, razen v posebnih primerih. No, Jugoslavija pa je bila poseben primer letalca na krilih revolucije. Našo revolucijo je ukradel mojster, mojster nad mojstri. Vse je domislil, vedno znal z nezgrešljivo intuicijo izpostaviti tisto, kar je v danem trenutku ljudem šlo najbolj v nos, ja, še umreti je znal v pravem trenutku, da so ga ljudje ohranili v lepem spominu. Tisto pa, kar je pisalo na stranišču JLA (“jugoslovanska ljudska armada”, za tiste, ki ne vedo) v Jančarjevi *Prerokbi*, se ni zgodilo “kralju Jugoslavije”, temveč njegovim narodom. Jedli so travo in tako dalje. “Za mano, vesoljni potop!” Tega ni izrekel na glas, mislil pa je prav gotovo. A ljudje včasih ne verjamejo, tudi če slišijo, kaj šele, če ne. Znal je krasti. Posiljevalca včasih oprostijo krivde, če menijo, da je žrtev pri posilstvu sodelovala. Revolucija sama po sebi ne sodeluje pri tatvini, če pa si mojster in resnično znaš krasti, je lahko videti, kakor da bi. Tako je spravil revolucijo v žep ali v Pandorino skrinjico, to zapuščino pa smo na lastno škodo odprli in začeli deliti po njegovi smrti.

Erazem Rotterdamski je napisal dialog *Dulce bellum inexpertis*, kar pomeni nekako toliko, kot da je vojna lahko vseč samo tistim, ki je niso

nikoli videli od blizu. Isto velja za revolucijo, ta namreč vsebuje tiste elemente vojne, ki so za človeka najmanj prijetni, predvsem pa hoteno in ciljano nasilje. Revolucija je uperjena proti oblasti, sproti in pozneje pa še proti ljudem lastnega naroda, za razliko od vojne, ki je napad na drug(e) narod(e). Začne se po navadi s protesti in demonstracijami, na katere oblast odgovori s silo, kar občutek o upravičenosti še poveča. Najprej ljudje mečejo granitne kocke, ki so jih izkopal iz tal. (Napoleon v svojem času in naša komunistična oblast v začetku sedemdesetih let sta pobrala granitne kocke iz tal in dala tlakovati vse skupaj s ploščami, asfaltom in podobnim. Zdaj so jih naivno marsikje dali nazaj, resda manjše, a vendarle. Prezgodaj, prezgodaj!). Ko vržeš kocko, nimaš več oblasti nad njo. Pade, kamor pade (to je tudi metafora). Lahko na kakšno nezavarovano glavo, ki se ne bo nikdar več šla revolucije. Med protestniki in demonstranti so že zbrani tatovi, žeparji, seveda, ki kradejo denarnice prisotnim, pa tudi tisti, ki nameravajo ukrasti proteste in pozneje revolucijo, če pride do nje, pa se morda tega niti še ne zavedajo. Odločitev namreč pride in dozori skupaj z možnostjo zanjo, kakršno in ko jo pač tat opazi. Prej ko jo opazi in se odloči, več časa ima za pripravo tatvine.

Leta 1991 je bila pri nas vojna, revolucija pa le v toliko, v kolikor so pripeljali konja nazaj v hlev. Konj je bil izčrpan, ker pa ni bilo drugega, so ga jahali še naprej in zdi se, da je zdaj crknil. Potencialnih jahačev ne zmanjka, denarja za novega konja pa ni. Zdaj se piše leto 2012, štejemo dvajset let svobode, neodvisnosti in relativnega blagostanja, saj nihče ne more trditi, da so bile pred nekaj več kot dvajsetimi leti materialne možnosti boljše od današnjih (kdo in koliko jih je lahko uresničeval oziroma imel kaj od njih, je druga zgodba). To obdobje je očitno pri koncu. Izteka se bodisi v anarhijo bodisi v red, ki se ohranja s silo. Tretja možnost je pač popolna apatija, brez demonstracij, z navideznim redom in dejansko anarhijo. Četrta možnost je sprememba oblasti, bodisi z izrednimi volitvami bodisi z revolucijo. Koga bi pa volili? Kogar koli, saj so vsi enako slabi in pokvarjeni. Kaj pa revolucija? Mar smo res le dvajset let zdržali brez nje? Večini je znana vsaj iz zadnjih vzdihljajev. Jo res želite nazaj? Z njo si ne boste veliko pomagali, kakor si tudi s crknjenim in usmrajenim konjem ne bi. Kaj nam pa preostane?

Najprej zavest, da smo v globoki krizi, malo manj ali bolj globoki, pač glede na govorca in kontekst. Nato zavest, da je kriza naravno stanje stvari, vse ostalo pa je iluzija. Blagostanje ni pravilo, temveč izjema. Red v družbi prav tako. Saj je v zasebnem življenju podobno, kajne? V otroštvu je princip reda zunaj nas, tudi blagostanja smo deležni po drugih, če smo ga. Adolescenca je prehod v obdobje zavedanja in odgovornosti,

če je in za kogar je. V odrasli dobi živimo v iluziji reda, saj smo načelni, dokler smo, skoraj vedno pa pogojno, ne absolutno. Dokler se ne pokaže priložnost ali dokler naš otrok ne vrže kamna v šipo ali jogurta na gospo, ki gre mimo šole, ali pa dokler moramo biti oziroma mislimo, da mora biti tako. Še najbolj moralni in pošteni smo na stara leta, ko smo dobesedno odvisni od stopnje udejanjenja teh idej v konkretni družbi, v kateri živimo. V vseh obdobjih našega življenja torej prevladuje krizno občutje, razen izjemoma (in izjem) nismo nikdar povsem brez skrbi. “Temeljno nelagodje”, ki ga občutimo kot nezadovoljstvo s stanjem nasploh, seveda kliče po – revoluciji. Ker ta v zasebnem življenju ne obstaja, jo je treba izpeljati v javnem. Tega pa se lotijo vsi nezadovoljneži, tisti iz javnega in tisti iz zasebnega življenja, ki se jim kmalu pridružijo tudi tisti, ki jim bodo revolucijo ukradli. Pomislite na imena junakov izpred dvajsetih let, potem pa še na to, koliko teh imen je danes tako ali drugače kompromitiranih. Dokler je šlo, so jahali osamosvojitev v svojo smer. Pomislite še na imena, ki so od njih prevzela to, kar imamo danes za državo ...

Lekadol®? Ketonal®? Zid ...

Raje ne, pomislite še enkrat na to, da je namreč kriza naravno stanje stvari. Poskusite verjeti, da je to res (ni samoumevno, ker nič ni samoumevno, kljub temu da je lahko resnično). V zasebnem življenju, kot smo videli. In tudi sicer: protesti, demonstracije, revolucija, vojna – svetovni in regionalne. V Evropi je razen na Balkanu ni bilo, odkar se je končala zadnja svetovna. Šest desetletij miru, na katerega se človek hitro navadi, kot na vse, kar je dobrega, in si potem domišlja, da je to njegova last in da mu pripada. Če ima srečo, v tem prepričanju tudi umre. Izgubljanje takšnih iluzij pa ga običajno zelo drago stane in ga pogosto plača z glavo. Druga polovica prejšnjega stoletja je svetlobna leta stran od prve in človek, rojen po letu 1945 v isti Evropi, ne razume izkušnje tistega, ki je preživel vojno. Revolucija je bila prisotna dlje, skoraj do včeraj, zato se je spomni več Evropejcev kakor vojne. Ne marajo pa niti ene niti druge. Še posebej, ker se ena hitro lahko sprevrže v drugo ali jo pa po preizkušenem receptu ukradejo, ti pa ne veš, kdo jo bo ali celo, kdo jo je ukradel. A to niti ni pomembno, gre za to, da je ukradena. Zakaj torej rinejo vanjo?

Na tem mestu je skrajni čas, da postanem malo filozofski, navedem, recimo, Pascalovo misel, da vse nesreče človeštva izvirajo iz dejstva, da človek ni sposoben v miru sedeti v svoji sobi in početi nič, ali pa Kierkegaardovo, le da ne vem, katero. Zato rinejo vanjo. Marsikdo tudi zato, ker je lačen in nima človeka vrednega življenja. Nekateri pa zato, da bi jo ukradli. Lačni silijo v revolucijo z vso pravico, ostali ne. Toda kdo jih razloči? Kdo razloči volkove od ovac, tam, kjer so se še ovce skvarile

in postale pohlepne, zavistne, grabežljive in kar je še takšnih lastnosti? (No, tudi ovce so bile venomer takšne, le da se je naenkrat pokazala priložnost, da se brez zadržkov manifestirajo, kakršne so, in so to tudi storile.) Filozofija lahko marsikaj razloži, ravnal pa se po njenih napotkih ne bo nihče. Takole nepodpisani avtor piše na zadnji strani že orumenelega gledališkega lista predstave Jeana Geneta, *Le Balcon*, ki je gostovala v Šentjakobskem gledališču leta 1995: "Balkon je zelo koristna institucija. Vstopiš in rečeš: 'Za tolar sanj, prosim.' Pa si lahko škof, sodnik, general ali kar koli že. Institucionalizirane sanje so za družbo in za posameznika najracionalnejši strošek ... Oni, ki ni sanjal na balkonu, je sanjal na ulici. Njegove sanje so bile zelo drage. Sanjati seveda pomeni 'sanjati se'. Težava je v tem, da se sanjati sebe kar tako ne da. Sanje so ogledalo, v katerega pogledaš, pa notri ničesar ne vidiš. Rabiš torej nekoga, ki te sanja. Zate je to tako, kot da bi se v njem sanjal sam."

Tu smo torej. Namesto da bi se pustil komu sanjati, si lepiš svojo sliko na ogledalo. Državo pa, ki ljudem ne omogoči razmer za sanje, ker pač nad njimi prevladajo druge reči, bo po pravici odnesel vrag. Država je prva nalepila svojo sliko na ogledalo, ker se notri ni videla. Narcisoidna, samovšečna in vampirska država. Ki raje žre lastni drek kakor bel ali polnovredni kruh od drugod. Ki je nagnala ali prezrla tiste, ki nočejo biti država, ker imajo svoje sanje, in na njihovo mesto posadila ljudi, ki si tega obupno želijo, sleparje, goljufe, tatove in podobno svojat. Ljudje, ki se vidijo v ogledalu, bi nas lahko držali nad vodo toliko časa, da povodenj mine. Ne nujno filozofi ali pesniki, vsekakor pa ljudje, ki bi se zavedali ključnega pomena poezije in filozofije v življenju posameznika in skupnosti. Kajti poezija ni nasilna, kjer je nočejo, utihne. Z njo izginejo sanje. Prostor, ki ga je poseljeval drugi, se izprazni, vanj pa stopi "jaz". Dialoga ni več, monologa nihče ne posluša. Takšna država mora stran. Toda še prej je treba vedeti, kje bomo dobili boljše. Tako, ki nam bo najprej vrnila sanje in poezijo. Tako, ki nam bo dala možnost, da iščemo odgovore na vprašanja, kot sta: "Kdo sem?" in "Kaj sem?" To sta konstitutivni vprašanja naše človeškosti. Nanju ne bo dala odgovora nobena banka, gospodarska zbornica ali kaka druga organizacija, pač pa kultura. Ne sicer institucionalna in subvencionirana, temveč posameznikova srčna, duhovna. A ko so Churchill predlagali, naj kulturi namenjena sredstva prelije v obrambni proračun, je odvrnil z retoričnim vprašanjem: "Ja, kaj bomo pa potem sploh branili?" Časi so bili seveda neprimerljivo težji od današnjih. Država, sposobna uvida v pomen in pomembnost kulture za posameznika in s tem za skupnost, si ne bi nikdar privoščila ukinjanja kulturnega ministrstva in balansiranja s sorodnimi proračuni pod isto

streho. Že zato ne, ker bi razumela, da je vse pod soncem provizorično, začasno, in menda ni nič večnega oziroma resničnega razen spremembe (Heraklit). Razumela bi, da je življenje “kriza” in da laže vsakdo, ki trdi drugače. Jasno je, da bodo ljudje verjeli lažnivcu, saj jim govori lepše reči od resnicoljubnega človeka, filozofa, pesnika (na tem mestu naj mi odpusti še Platon). Za banke ni krize, je le vmesni čas med dvema stabilnima obdobjema. Nikogar ne moti, da je ta “vmesni čas” bistveno daljši od obeh obdobjij skupaj. (Tudi tisočletno obdobje med antiko in renesanso je človeška samopašnost imenovala “srednji” vek, četudi je bil dvakrat daljši od časa, preteklega med renesanso in današnjim dnem.) Kriza je najprej notranja, “moja”, nato družbena. Če ne bi bilo prve, ne bi bilo druge. A slednja pomaga človeku identificirati prvo in se umestiti vanjo. Udobno ni, vendar je resnično. Udobje sanjamo, saj temu so sanje tudi namenjene. Nekdaj smo sanjali, ker nismo imeli. Danes bi sanjali, če bi še znali. Stvar ni samo v tem, da so nam znižali življenjsko raven in vzeli že pridobljeno (kaj pa je “pridobljeno”?), pač pa v tem, da so nam vzeli sanje. Dokler nam jih ne vrnejo, bo vse drugo proti toku in proti vetru.

Tatovi revolucije brez sanj in tisti s prevelikimi sanjami žrejo sanje ljudi. Oboji so v permanentno kritičnem položaju, ki ga skušajo prikazovati v smislu “prehodnega obdobja” in odsotnosti krize. Na koncu koncev, ko so v svoji nenasitnosti požrli ljudem sanje in ti več ne znajo sanjati, jim začno obljubljeni vse mogoče, kar je sicer odvisno od takšnih in takšnih pogojev, ti pa od ljudi, se pravi od vas. A ljudje gredo samo enkrat na led, čeprav to velja, žal, za vsako generacijo posebej. Sicer ne vedo, kaj so izgubili, in da so bile to sanje, vendar slutijo, da so jim ukradli nekaj velikega in pomembnega. Namesto znova na led bodo šli nedvomno na ulice. Za generacijo, vašo, pa tudi vaših sinov, bo tako in tako že prepozno. Vendar si ne ženite preveč k srcu. Bodite zadovoljni, da bodo nekoč na vaš račun spet lepo živeli. Če bodo.

Zahvaljujem se neznanemu avtorju za naslovni grafit.